

פתיחה

בפרשת השבוע מסופר על מרים ואהרן, שדיברו לשון הרע על משה. הם הניחו שהוא נביא בדיוק כמותם, ולכן אם הם יכלו להישאר במסגרת משפחתית כך גם משה, ולא היה עליו לעזוב את ציפורה אשתו. הקב"ה התגלה אליהם והסביר, שאין משה כשאר הנביאים. נחלקו הרמב"ם והרמב"ן בחלק מהנקודות בהן שונה משה משאר הנביאים:

א. **הרמב"ם** (יסודי התורה ז, ו) הבין, שהקב"ה דיבר עם משה פה אל פה, ואילו אל שאר הנביאים רק באמצעות אמצעי - מלאך וכדומה. נקודה זו יוצרת גם הבדל נוסף ביניהם, ההתגלות באמצעות מלאך יוצרת נבואה לא ברורה, המתבטאת במשלים וחדויות. נבואה ישירה מהקב"ה לעומת זאת, ברורה ואינה צריכה פירושים נוספים, ובלשונו:

"ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים? כל הנביאים על ידי מלאך, לפיכך רואים מה שהם רואים במשל וחידיה, משה רבינו לא על ידי מלאך שנאמר פה אל פה אדבר בו, ונאמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים, ונאמר ותמונת ה' יביט כלומר שאין שם משל אלא רואה הדבר על בוריו בלא חידה ובלא משל."

ב. **הרמב"ן** (וירא יח, א) חלק על הרמב"ם, וסבר שגם לשאר הנביאים (לפחות בחלק מהמקרים) התגלה הקב"ה ממש, וראיה לכך מהפסוק בפרשת וארא (ו, ב) הכותב שהקב"ה התגלה אל האבות בא-ל-ש-די. לשיטתו ההבדל בין נבואת משה לשאר הנביאים הייתה באיכות ההתגלות, למשה רבינו התגלו באספקלריא מאירה, ואל שאר הנביאים באינה מאירה.

בעקבות העיסוק בפרשה בייחוד נבואתו של משה ביחס לשאר הנביאים, נעסוק השבוע בעניינים הנוגעים לענייני נבואה, ובעיקר בשאלה האם גוי יכול להיות נביא. כפי שנראה ייתכן ומחלוקת זו מושפעת ממחלוקת הראשונים האם נבואה היא דבר ניסי או טבעי, ומה היא הדרך אותה יש לעבור על מנת להיות נביא.

ההוכחה לנבואה

כדי לענות על השאלה האם גוי יכול להיות נביא, יש לפתוח בשאלה כיצד אדם מוכר כנביא. בפרשת שופטים (פרק יח) כותבת התורה, שה' יעמיד נביא לעם ישראל שיביא את דבריו. כדי להבחין שאותו נביא דובר אמת ולא שקר מביא הפסוק תנאי: "אם אשר ידבר הנביא בשם ה', ולא יהיה הדבר ולא יבוא" - סימן שהוא נביא שקר. נחלקו הראשונים בביאור הפסוק:

א. **רבי יהודה הלוי** (כוזרי מאמר א', ו - ט) טען, שבשביל שנביא יוכח כנביא אמת, עליו לעשות מופתים יוצאים מדרך הטבע. כיצד יתברר שאכן מדובר במופתים, ולא באחיזת עיניים או דמיון? על כך הוא עונה, שכאשר רואים את הים נבקע לשניים ואת המצרים טובעים בתוכו ולא רודפים יותר אחרי עם ישראל, או סדום ועמורה שירד עליהם אש מן השמיים - לא ייתכן לומר שמדובר בדמיון.

ב. **הרמב"ם** (יסודי התורה י, א) חלק וסבר שהנביא לא צריך לעשות נס כדי שייאמן כנביא, אלא מספיק שינבא מספר פעמים שאירועים יתרחשו והם אכן התרחשו במדויק. אמנם מוסיף הרמב"ם ומסייג (וכפי שנראה בהרחבה בהמשך), בנוסף לכך שעליו לנבא את העתיד, צריך גם בסיס הגיוני לחשוב שהוא יכול להיות נביא - שהוא ראוי לכך, ובלשונו:

"כל נביא שיעמוד ויאמר שה' שלחו, אינו צריך לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו או אליהו ואלישע שיש בהם שינוי מנהגו של עולם, אלא האות שלו שיאמר דברים העתידיים להיות בעולם ויאמנו דבריו. לפיכך כשיבוא אדם הראוי לנבואה במלאכות השם ולא יבוא להוסיף ולא לגרוע אלא לעבוד את ה' במצות התורה, אין אומרים לו קרע לנו הים או החיה מת."

על אף כללו של הרמב"ם, ישנם מצבים בהם למרות שלא התקיימו דברי הנביא, עדיין הוא סובר שהנביא אינו חשוד כנביא שקר. בספר ירמיהו (פרק כח) מובאת מחלוקת בין ירמיהו לחנניה בן עזור בשאלה, האם הקב"ה יגלה את עם ישראל לבבל בעקבות חטאיו, לירמיהו כן, ואילו לפי חנניה בן עזור (שהתגלה לבסוף כנביא שקר) לא, ועם ישראל יישאר בארצו.

במהלך הדיון ביניהם אמר ירמיהו לחנניה, שגם אם אכן יתברר שהוא (ירמיהו) טעה, אין זה מוכיח שנבואתו שקרית, כיוון שנבואה רעה יכולה להתבטל בזכות חזרה בתשובה. לעומת זאת אם יתברר שאתה טעית, מוכח שאתה שקרן, כיוון שהקב"ה לא חוזר מנבואה טובה, וכך פוסק הרמב"ם, שאם נביא ניבא לרעה והמאורע לא התקיים, אין זה מוכיח שהוא שקרן (ועיין הערה¹).

נבואה - טבע או נס

כדי להבין מדוע לרבי יהודה הלוי כדי שהנביא יוכר כנביא עליו לעשות נס, ולרמב"ם עליו לגלות את העתיד, יש לבחון את מחלוקתם בשאלה אחרת, והיא האם הנבואה היא דבר ניסי, וכן האם גוי יכול להיות נביא:

א. **הרמב"ם** במורה נבוכים (ב, לב) כתב, שאמנם דעת הפתאים (= טיפשים) וכן מקצת מאנשי תורתנו, שהנבואה תלויה ברצון ה' בלבד, ולכן ייתכן מצב שבו אדם שאינו ראוי יהיה נביא בגלל שכך רצה ה', אבל אין זה נכון - כי כדי לזכות לנבואה המועמד חייב להיות עם שכל רב, כח דמיון מפותח ומנותק מהתאוות והחומר, אדם הראוי לנבואה.

האם מספיק שהאדם יהיה ראוי בשביל שתשרה עליו הנבואה? הרמב"ם טען שבעיקרון כן וכדעת הפילוסופים שהנבואה היא דבר טבעי לחלוטין, ולכן אדם שראוי לנבואה היא אמורה לשרות עליו. אמנם, בניגוד לפילוסופים, דעת הרמב"ם שהקב"ה מסיבותיו שלו יכול למנוע מאדם להיות נביא, למרות שמעיקר הדין הוא ראוי לכך, ובלשונו:

"דעת הפילוסופים שהנבואה שלמות בטבע האדם, שהאיש המעולה השלם בשכליותו ובמידותיו, ויזמין עצמו להזמנה, הוא יתנבא בהכרח, שזה השלמות לנו בטבע. ודעת תורתנו ויסוד דתנו הוא כמו דעת הפילוסופים, אלא בדבר אחד, וזה

¹ כפי שהעיר הרב ר' כלילי, בעיקרון אין הבדל בין נבואה רעה לטובה, וגם מנבואה טובה היה מקום לחזור בגלל חטאים, אלא שבגלל שלדעת הרמב"ם הדרך להוכיח נביא היא באמצעות ניבוי העתיד, חייבים נבואה שבהכרח תתקיים ושיהיה אפשר לבחון באמצעותה. משום כך גם כתב הרמב"ם (הקדמה למשנה), שמנבואה טובה ליחיד יכול הקב"ה לחזור (ולכן פחד יעקב, ברכות ד ע"א) - כי אין מטרות להוכיח אמיתות נביא.

שאנחנו נאמין שהראוי לנבואה, אפשר שלא יתנבא, וזה ברצון א-להי².

את דברי הגמרא במסכת מכות (כד ע"א) הכותבת, שעם ישראל שמע מפי הקב"ה את הדיברות "אנכי ה', ולא יהיה לך", למרות שרבים מהם לא היו ראויים לנבואה תירץ הרמב"ם (ב, לג), ששתי הדיברות הללו מושגות גם בעיון אנושי, כך שאין ייתרון לנביא על פני האדם הפשוט, ולכן גם בני אדם שלא הוכשרו לנבואה יכלו לשמוע אותן בנבואה.

ב. **רבי יהודה הלוי** (שם, מאמר א, מט) חלק על הרמב"ם וטען, שהנבואה איננה דבר הבא ממילא ושכל מי שראוי לה אמור להתנבא, אלא היא דבר ניסי ומיוחד - מציאות חדשה בעולם. משום כך במעמד הר סיני שמע כל עם ישראל את עשרת הדיברות מכיוון שהנבואה תלויה ברצון ה', והוא יכול לתת אותה גם ליהודי שאינו ראוי לכך.

נביא גוי

השכלה למחלוקת אם הנבואה דבר ניסי או טבעי, היא המחלוקת האם גוי יכול להיות נביא:

א. **לדעת הרמב"ם** (אגרת תימן) שנבואה היא דבר טבעי (ורק צריך בסוף התהליך שהקב"ה לא ימנע את חלותה) - אין מניעה שגוי יהיה נביא, שהרי ייתכן מצב שגוי יעסוק במושכלות, יהיה בעל חוש דמיון מפותח ושאר התנאים הנצרכים לנבואה. מאותה סיבה הוא לא הזכיר בהלכות יסודי התורה שרק יהודי יכול להיות נביא, מכיוון שלשיטתו בעיקרון גם גוי יכול להיות.

יש להוסיף, שעל אף שגם גוי יכול להיות נביא, כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (ב, י), שליהודי יותר קל. לא בגלל שהוא שונה מהותית מהגוי, שהרי שניהם בעיקרון יכולים להגיע לנבואה, אלא בגלל שהאבות ושאר הדורות העבירו בתורשה מעלות ומידות טובות, שכפי שראינו לדעתו מוכרחות ומחויבות על מנת להגיע לנבואה.

ב. **רבי יהודה הלוי** (א, קטו) חלק על הרמב"ם וסבר, שהנבואה היא 'סגולה ישראלית' טבעית, ורק מי שניחן בסגולה הישראלית יכול להיות נביא, ולכן וודאי שגוי אינו יכול להיות נביא. לא זו בלבד, לשיטתו אפילו גר אינו יכול להיות נביא, ולמרות שהוא התגייר, מכל מקום את הסגולה שיש לכל מי שאבותיו עמדו על הר סיני - אין לו, ובלשונו:

"ומי שדבק בדרך הזו (של הליכה בדרכי ה') יהיה לו ולזרעו חלק גדול מן הקורבה אל הא-ל יתברך. ועם כל זה לא ישתווה הגר הנכנס בתורתנו עם האזרח, כי האזרחים לבדם הם ראויים לנבואה, וזולתם, תכלית ענינם שיקבלו מהם ושיהיו חכמים וחסידים, אך לא נביאים."

את דברי הגמרא בברכות (ז ע"א) הכותבת שביקש משה רבינו שלא תשרה שכונה על הגויים, יבאר כל צד לשיטתו. רבי יהודה הלוי יפרש שיש כאן עניין מהותי, שהגויים שונים מעם ישראל. הרמב"ם לעומת זאת יסבור, שאין כאן בקשה לשינוי ועניין מהותי, אלא שמשה רבינו ביקש שהקב"ה ימנע מהגויים להיות נביאים למרות שראויים לכך (הרב שילת, בין הכוזרי לרמב"ם).

חזרה למחלוקת

לעיל ראינו שנחלקו הרמב"ם ורבי יהודה הלוי בשאלה, מה צריך לעשות הנביא כדי להוכיח שהוא אכן נביא אמת. לדעת הרמב"ם הוא צריך לנבא את העתיד, ואילו לדעת רבי יהודה הלוי הוא צריך לעשות ניסים החורגים מדרך הטבע. **הרב רן כלילי** טען, שמחלוקת זו היא כשיטתם לאורך כל הדרך:

הרמב"ם שהסביר את הנבואה כדבר טבעי, ממילא נקט דרך הוכחה שאמנם מופלאה, אבל איננה חורגת מדרכי הטבע. רבי יהודה הלוי לעומת זאת שביאר את הנבואה כפעולה ניסית וחורגת מדרך הטבע, ממילא לשיטתו כאשר הנביא צריך להוכיח את נבואותו, הוא צריך לעשות זאת באמצעות דבר החורג מדרך הטבע.

השכלה נוספת

יוצא אפוא, שלדעת הרמב"ם הדרך לנבואה עוברת דרך השכל, וגם גוי יכול להיות נביא. אמנם יש להקשות על שיטה זו, שהרי הגוי אינו מקיים מצוות ולומד תורה, ולכאורה אי אפשר ללא קיומם לזכות לנבואה שהיא הדרגה הגבוהה ביותר של קרבה לה! כדי לענות על שאלה זו, יש לעמוד על הגורמים באמצעותם מגיעים לעולם הבא לדעת הרמב"ם (וכפי שראינו בפרשת נשא שנה ב'):

הרמב"ם סבר (מורה נבוכים ג, כז), שהאדם זוכה לעולם הבא בזכות הדעות שהוא משיג. דהיינו, ככל שאדם יבין את האלוקות בצורה טובה ונכונה יותר, כך 'מעמדו' בעולם הבא יהיה גבוה יותר. משום כך, אם אדם קיים את כל המצוות ולמד גמרא חמש עשרה שעות ביממה, אבל תפס את הקב"ה בצורה לא נכונה וכדומה - אין משמעות למעשיו (ועיין יסודי התורה יג, ד).

אם כן, מה מטרת המצוות ולימוד התורה? כפי שהרמב"ם כתב במורה נבוכים (שם), אחת משתי אפשרויות: **אפשרות ראשונה**, המצווה יוצרת חברה יותר מתוקנת (למשל שלא גונבים), וכאשר יש חברה מתוקנת, אפשר לעסוק בהשגת האלוקות בצורה נוחה יותר. **אפשרות שנייה**, מטרת המצווה לתקן משהו בדעתו ובתפיסת עולמו של האדם המקיימה, ולא עצם קיומה, ובלשונו:

"ומבואר הוא גם כן, שזה השלמות האחרון הנכבד (של תיקון הדעות) אי אפשר להגיע אליו אלא אחר הגיע השלמות הראשון (של תיקון הגוף והמידות), כי האדם אי אפשר שיצייר מושכל בעוד שיש לו כאב או רעב חזק או צמא או חום או קור חזק, אבל אחר הגיע השלמות הראשון אפשר להגיע אל השלמות האחרון אשר הוא הנכבד בלא ספק, והוא סיבת החיים."

עולה מדבריו, שמכיוון שהבנת האלוקות היא הדבר המשמעותי ביותר, גם גוי שאינו מקיים מצוות ולומד תורה יכול להגיע לדרגה הגבוהה ביותר. אמנם יהיה לו יותר קשה במלאכה זו, כיוון שחלק מהמצוות מתקנות את הדעות, אך עדיין יהיה זה אפשרי.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו³...

² משום כך הרמב"ם (הקדמה לפרק חלק) מסביר את הסיבה שמשה רבינו התייחד בנבואתו משאר הנביאים והיא שהוא קרע את שאר המחיצות של הגשמיות, תיקן את כל מידותיו - ונשאר שכל בלבד: "לא נשאר לפניו שום מסך שלא קרעו ולא עצר בעדו שום מעצור גופני, ולא נשאר בו שום דבר מן החסרון לא מעט ולא הרבה, ונתבהל כוחו המתעורר, ונשאר שכל בלבד".

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com